

2. Remittance a jejich rozvojový dopad

Robert Stojanov, Jan Schroth, Antonin Mikes

2.1. Vymezení a členění remitencí

Hlavním cílem kapitoly je stručná analýza rozvojových dopadů remitencí, které tvoří jedno z nejvíce citovaných témat v oblasti problematiky migrace a rozvoje. Samotné téma remitencí je velmi široké, ale tato kapitola má sloužit především k představení základních informací a souvislostí týkajících se jejich dopadů na ekonomiky rozvojových zemí. Použitou metodologií je kompilační analýza a syntéza sekundárních odborných zdrojů, především však výsledků výzkumů publikovaných převážně v zahraničních recenzovaných časopisech, zpráv mezinárodních agentur a vědeckých monografií.

Definice remitencí se za posledních několik let výrazně změnila a především zpřesnila, což dokazuje vzestupný zájem ekonomů a dalších specialistů o jejich měření a výzkum. Mezinárodní měnový fond (IMF), jehož vymezení přebírají všechny ostatní instituce a národní banky, odvozuje remittance především ze dvou položek ze struktury bilance plateb (IMF 2009):

- Příjmy získané pracovníky v ekonomikách, kde nemají (trvalé) bydliště („residence“) nebo od zaměstnavatelů, kteří nemají sídlo v zemích původu pracovníka,
- transfery od obyvatel (rezidentů) jedné ekonomiky pro obyvatele (rezidenty) jiné ekonomiky⁸.

Přeshraniční, sezónní a další krátkodobí pracovníci nejsou vnímáni jako obyvatelé (rezidenti) dané ekonomiky, v níž pracují. Jejich hrubý příjem ze

⁸ Obyvatel (rezident) dané ekonomiky je definován jako osoba, která pobývá (nebo zamýšlí pobývat) jeden rok či déle na území dané ekonomiky. Krátké výlety do jiných zemí z důvodu rekreace nebo práce nemají vliv na změnu místa rezidence, s výjimkou pobytů delších než jeden rok (IMF 2009).

zaměstnání je označován jako zaměstnanecké kompenzace („compensation of employees“) (IMF 2009). IMF v současné době rozeznává typologii remitencí uvedenou v Tabulce 1.

Tabulka 2.1: Schéma typu remitencí

<u>Celkové remitence</u>	Osobní remitence	Osobní převody	<i>Remittance v hotovosti</i>
			<i>Remittance v naturáliích</i>
		Zaměstnanecké kompenzace	
		Kapitálové převody mezi domácnostmi	
	Sociální příspěvky		

Zdroj: Stojanov, Strielkowski a Drbohlav (2011)

Celkové remitence⁹ (total remittances) tvoří součet osobních remitencí a sociálních dávek. Celkově se remitence započítávají jako doplňující položka v platební bilanci.

1. **Osobní remitence (personal remittances)** zahrnují běžné a kapitálové převody v hotovosti nebo v naturáliích mezi domácnostmi rezidentů a domácnostmi obývanými nerezidenty¹⁰, v součtu se zaměstnaneckými kompenzacemi.

1.1. **Osobní převody (personal transfers)** se skládají ze všech běžných převodů v hotovosti i v naturáliích zaslaných či obdržených domácnostmi obývanými rezidenty do- nebo z- domácností obývanými nerezidenty. Osobní převody tak v podstatě zahrnují všechny běžné převody mezi rezidenty a nerezidenty.

⁹ Běžně se používá zjednodušený pojem remitence, který využívají i autoři v dalších pasážích této knihy.

¹⁰ Tzv „rezidenční domácnosti“ jsou rodiny s dlouhodobým pobytem v dané zemi, nerezidenční domácnosti jsou rodiny, které nepobývají dlouhodobě v cílové zemi (zpravidla méně než rok).

1.1.1. **Remittance v hotovosti (cash remittances)** jsou peněžní převody (nebo jejich ekvivalent). Měna je přepravena do druhé země a fyzicky doručena remitentem¹¹(nebo v jeho jméně) určenému jednotlivci nebo jeho rodině.

1.1.2. **Remittance v naturáliích (remittances in kind)** jsou převody ve formě (přivezeného) zboží nebo služeb.

1.2. **Zaměstnanecké kompenzace (net compensation of employees)** se týkají příjmů (platy, mzdy a další kompenzace v hotovosti nebo naturáliích, aj.) u přeshraničních, sezónních a dalších krátkodobých pracovníků, kteří pracují v ekonomice, v níž nejsou rezidenty. Dále se jedná o příjmy rezidentních pracovníků, kteří jsou zaměstnáni ne-rezidentními osobami.

1.3. **Kapitálové převody mezi domácnostmi (capital transfers between households)** jsou převody peněz v hotovosti nebo naturáliích mezi domácnostmi obývanými rezidenty a domácnostmi obývanými nerezidenty.

2. **Sociální příspěvky (social benefits)** jsou běžné převody (včetně důchodů) obdržené domácnostmi od soukromých společností, vlád a neziskových organizací. Tyto příspěvky jsou svou podstatou určeny pro řešení sociální situace příjemce v době jeho onemocnění, nezaměstnanosti, penze, nebo z důvodu řešení bydlení, vzdělávání, atd.

V minulosti se objevila i řada dalších definic. Například Van Doorn nabídl členění v podobě mezinárodních nebo vnitrostátních; individuálních nebo kolektivních; formálních nebo neformálních; naturálních, v hotovosti nebo jinak finančních. (De Bruyn a Wets 2006: 7)

Dalším způsobem rozlišování mezi jednotlivými typy remitencí je **dělení remitencí na základě typu zasilatelů a příjemců remitencí**. Na základě toho Carling (2005) identifikuje celkem sedm různých forem remitencí:

1. Osobní vklady nebo investice - peněžní transfery určené pro vlastní použití (investiční činnost, spotřebu, obchodní rozvoj, výstavbu domova, zakoupení půdy, úspory a další). Migranti si sami určují využití těchto remitencí.

¹¹ Remitent či remitující je osoba, která zasílá (a přiváží) remittance do země svého původu.

2. Transfery v rámci rodiny - transfery prostředků rodinným příslušníkům nebo přátelům do zemí původu. Ve většině zemí jsou to nejdůležitější toky remitencí. Často se jedná o pravidelně zasílané prostředky (měsíčně nebo při příležitosti svátků, náboženských slavností, atd.). Tyto remitence slouží k zabezpečení základních potřeb, spotřebě, vzdělání, zdravotní péči. O využití těchto zdrojů rozhodují zpravidla jejich příjemci.

3. Charitativní dary - určené pro charitativní účely, kostely a mešity.

4. Kolektivní investice směřující do rozvoje - nejčastěji transfery prostředků pocházejících od organizací migrantů, které by měly směřovat do rozvoje komunity v zemích původu.

5. Daně a odvody - jedná se o povinné odvody vládním a veřejným institucím, jako jsou školy, nemocnice z důvodu zajištění vzdělání či zdravotnické péče pro členy rodiny a přátele v zemích původu. Zároveň se sem započítávají dobrovolné transfery remitencí (např. podpora domácí vlády) a zaplacené daně od emigrantů.

6 + 7. Důchody a transfery sloužící k sociálnímu zabezpečení¹² - sem se počítají regulérní transfery od bývalých zaměstnavatelů, penzijních fondů a vlád zemí, kde byl migrant zaměstnaný.

Remitence v peněžní formě jsou zasílány prostřednictvím velkého množství převodních mechanismů. Zpráva IMF (2009) rozlišuje **základní způsoby transferů remitencí** skrze následující instituce a neformální služby:

1. komerční banky;
2. společnosti specializující se na finanční transfery (převody);
3. úvěrové společnosti;
4. pošty;
5. autobusové a přepravní společnosti;
6. sběrné agentury;
7. využití kontaktních bodů u tzv. neformálních převodních systémů peněz (IVTS);
8. využití přátel a příbuzných.

¹² Protože se často jedná o jejich kombinaci, jsou uvedeny pod stejnou kategorií.

Podobně IMF (2009) rozlišuje **několik druhů transferových mechanismů**, které využívají různé druhy sítí a transferových rozhraní:

1. Odesílání zpráv a infrastruktura přistěhovalců;
2. SWIFT - transfer financí mezi účty v rámci elektronického mezibankovního platebního styku;
3. telegrafický přenos;
4. zpráva telefonem;
5. instrukce prostřednictvím webového rozhraní;
6. fyzický transport peněz v hotovosti nebo zboží.

Například IOM rovněž vyzdvihuje rozvojový význam tzv. „sociálních remitencí“ (social remittances). Tento pojem znamená nepeněžní a nehmotné statky, především dovednosti, know-how, zasíťování a další méně hmatatelné zdroje, které hrají důležitou roli při podpoře inovací, spouštění procesů učení, budování sítí a usnadnění předávání znalostí a technologií do zemí původu.

2.2. Objemy a toky remitencí

Analýzu remitencí a jejich rozvojový dopad výrazně ztěžuje skutečnost, že jsou velmi špatně měřitelné. I když existují jejich odhady, je nutné zdůraznit, že se ve většině případů týkají prostředků zaslaných pouze oficiálními kanály (Skeldon 2005). Přitom na základě výzkumů, které proběhly převážně v 80. letech minulého století se odhaduje, že **v některých ekonomikách tvoří remittance zasílané neformálními kanály 8 - 85 procent celkového proudu oficiálních remitencí** (Ghosh 2006). Tyto finance nejsou zahrnuty ve statistikách vypovídajících o množství zaslaných prostředků, pokud to není explicitně uvedeno.

Neformální převodní systémy peněz - Informal value transfer systems (IVTS) jsou známy v různých částech světa pod různými jmény. Právě mezi ty nejvíce používané patří *hawala* (což v překladu znamená “transfer-převod”) v oblasti Středního východu, *hundi* v Jižní Asii a *xawilad* nebo *hawilad* v

Africkém rohu (Carling 2005: 25). V akademickém či politickém prostředí se pro IVTS používají další výrazy jako ‘alternativní remitenční systémy’; ‘podzemní bankovníctví’; nebo ‘etnické bankovníctví’. (El Qorchi, Maimbo a Wilson 2003: 12). Používání výrazu „neformální“ je zčásti matoucí, protože v některých zemích, jakou je například Velká Británie, byly tyto systémy ve většině případů formalizovány a staly se subjektem státní regulace. I když používání IVTS je stále populární a rozšířené, začínají se v posledních letech stávat relativně méně konkurenceschopné a podíl remitencí proudících těmito kanály klesá (Carling 2005: 25).

Literatura zabývající se problematikou převodu neformálních (neregistrovaných) remitencí dále obecně rozlišuje dva základní druhy těchto prostředků (Puri a Ritzema 2001: 7):

1. Věci osobně dovezené migrujícími pracovníky (případně zboží dovezené migranty, kteří se vrací domů);
2. úspory přivezené při návratu domů (případně úspory ve formě hotovosti nebo cestovních šeků následně převedených na domácí měnu v místních bankách).

Odborníci se shodují v tom, že **neformální (neregistrované) formy převodu remitencí jsou využívány především migranty s nízkými příjmy**. Důvodů pro převod remitencí neformálními způsoby je však celá řada. Kromě různých restrikcí a formálních překážek ze strany států (zdanění, kontrola bankovních účtů, apod.), se často jedná o snahu ušetřit za převod/zaslání peněz přes různé finanční společnosti. I když poplatky za tyto převody financí klesají na základě zvyšující se konkurence a nových technologických řešení (IMF 2005: 83) je zřejmé, že se jedná stále o jisté náklady, kterým je možné se vyhnout za určitých okolností (např. fyzický převoz peněz v případě návratu domů nebo někoho známého). Zpráva IMF (2005, Figure 2.5 - na příkladu zaslání remitencí z USA) odhadovala, že **náklady na převody oficiálních remitencí se nejčastěji pohybují v rozmezí 7-15 procent ze zasláné (zkoumané) částky 200 USD z USA do různých zemí všech kontinentů**.

Mezi další důvody využívání neformálních způsobů transferů remitencí můžeme zařadit nedostupnost finančních institucí v cílových oblastech (nejčastěji na venkově), lepší výměnný kurz na černém trhu, v některých případech větší rychlost (mezi velkými městy 6 -12 hodin, běžně 24 hodin),

cena (rozmezí 2-5 procent mezi významnými velkými městy na mezinárodní úrovni) a pohodlnost, přizpůsobivost (vysoká schopnost adaptovat se na krizové domácí prostředí typu válek, občanských nepokojů, ekonomických blokády, domácí zvláštnosti), kulturní konvence (jazyková bariéra, neznalost prostředí, solidarita mezi migranty, víra ve „své“ lidi, „soukmenovce“) a možnost anonymity (El Qorchi 2003: 15-17). Významnou roli hraje také právní postavení migranta v cílové zemi. Neregulérní imigranti budou z pochopitelných důvodů více inklinovat právě k těmto způsobům transakcí. Celkově se tyto podmínky a možnosti liší stát od státu, stejně tak jako politiky jednotlivých vlád v rámci jedné země vůči tomuto fenoménu.

Ze statistik registrovaných, formálních remitencí vyplývá, že za posledních několik desetiletí došlo k významnému celosvětovému zvýšení objemu zasílaných remitencí, když objemy dosáhly zhruba 440 miliard USD v roce 2010. Individuální remitence v současnosti tvoří největší zdroj zahraniční měny v mnoha domovských zemích a výrazně překračují prostředky poskytované v rámci oficiální rozvojové pomoci. Poměr remitencí vůči prostředkům z rozvojové pomoci činil v roce 2008 "39:1 v Turecku; 34:1 v Mexiku, 24:1 v Kostarice, 15:1 na Jamajce, 8:1 na Filipínách; 7:1 v Nigérii, v 6:1 Indie; 5:1 v Tunisku; a 4:1 v Lesothu (UNFPA 2009: 43).

Stojanov, Strielkowski a Drbohlav (2011) poukazují na fakt, že **z pohledu ekonomického rozložení přílivu remitencí jsou právě rozvojové země jejich dominantním příjemcem** (74 procent v roce 2010 podle Světové banky). Nejedná se však o země s nejnižšími příjmy (pouze dvě z nejméně rozvinutých zemí Bangladéš a Jemen byly mezi dvaceti největšími příjemci v letech 1990-2003), ale o ty se středně vysokým příjmem. Tento poměr se za poslední dekádu nezměnil, jak ukazují data v Tabulce 2.

Tabulka 2.2: Výše remitencí proudících do rozvojových zemí 2001-2010 (v mld. USD)

<i>Remittance do / Rok</i>	2001	02	03	04	05	06	07	08	09	2010
Rozvojové země	95	116	144	164	195	227	278	325	307	325
Země s nízkým příjmem	5	6	7	8	10	13	17	22	22	24
Země se středním příjmem	90	105	130	151	182	214	262	303	285	301
Svět	147	169	204	230	257	268	385	443	416	440

Zdroj: World Bank (2009); Mohapatra et al. (2010)

Geografické rozdělení remitencí dlouhodobě ukazuje na nejhorší postavení subsaharské Afriky a naopak nejlepší postavení Latinské Ameriky s Karibikem a Východní Asií s Tichomořím.

Podle údajů Světové banky (viz Tabulka 3) byla **největším příjemcem oficiálních remitencí** v absolutních číslech v roce 2010 Indie (s 55 miliardami USD), která se drží v popředí dlouhodobě. Dramatický nárůst registrovaných remitencí zažívá Čína s 51 mld., přičemž od roku 2006 došlo ke zdvojnásobení objemu přijatých remitencí. Nejlidnatější stát světa tak přeskočil Mexiko (22,6 mld.).

Tabulka 2.3: Největší příjemci remitencí v roce 2010 (v miliardách USD)

Indie	55,0	Pákistán	9,4
Čína	51,0	Polsko	9,1
Mexiko	22,6	Libanon	8,2
Filipíny	21,3	Egypt	7,7
Francie	15,9	V. Británie	7,4
Německo	11,6	Vietnam	7,2
Bangladéš	11,1	Indonésie	7,1
Belgie	10,4	Maroko	6,4
Španělsko	10,2	Rusko	5,6
Nigérie	10,0	Srbsko	5,6

Zdroj: Světová banka 2011, www.worldbank.org

V mnoha zemích představují remitence podstatnou část HDP a pro ekonomiky některých z těchto států jsou v současnosti nepostradatelné - viz Tabulka 4 (GOSH, 2011). Ve více než 20 zemích remitence tvoří více než 10 procent HDP. Dramaticky vzrostl od roku 2006 tento poměr u Tádžikistánu, pro který je hlavním zdrojem Ruská federace. Naopak u Moldavska činily remitence ještě v roce 2006 téměř 40 procent HDP (GOSH, 2011).

Tabulka 2.4: Největší příjemci remitencí v poměru k HDP v roce 2010 (v procentech)

Tádžikistán	35
Tonga	28
Lesotho	25
Moldavsko	23
Nepál	23
Libanon	22
Samoa	22
Honduras	19
Guyana	17
Salvador	16

Zdroj: Světová banka 2011 www.worldbank.org

Tradičně největším globálním zdrojem remitencí jsou USA, ve kterých se objem odesílaných remitencí ve druhé polovině první dekády tohoto století zvýšil ze 40 na téměř 50 miliard USD. Rovněž z ostatních zemí, které se dlouhodobě pohybují na prvních pěti místech Tabulky 5 množství odesílaných remitencí stoupá, a to především z Ruska.

Tabulka 2.5: Největší poskytovatelé oficiálních remitencí v roce 2010 (v miliardách USD)

Spojené Státy	48,3
Saudská Arábie	26,0
Švýcarsko	19,6
Rusko	18,6
Německo	15,9
Itálie	13,0
Španělsko	12,6
Lucembursko	10,6
Kuvajt	9,9
Nizozemsko	8,1
Malajsie	6,8
Libanon	5,7

Zdroj: Světová banka (2011) www.worldbank.org

Tabulka č. 6 ukazuje, že největší odliv remitencí v poměru k HDP zaznamenávají poměrně malé státy co do počtu obyvatel i rozlohy. Na prvním místě se drží dlouhodobě Lucembursko a Libanon.

Tabulka 2.6: Největší poskytovatelé remitencí v roce 2010 v poměru k HDP (v mld. USD)

Lucembursko	20
Libanon	17
Omán	10
Maledivy	9
Kuvajt	8
Bahrajn	7
Saudská Arábie	6

Zdroj: Světová banka (2011) www.worldbank.org

V tomto kontextu je zajímavý příklad Libanonu, který je jak významným poskytovatelem remitencí, tak jejich příjemcem (22 procent HDP). Příklad Libanonu poukazuje i na fakt, že nejen vyspělé, ale i rozvojové země jsou výrazným zdrojem remitencí. Světová banka odhaduje, že **30 až 45 procent světových remitencí plynoucích do rozvojových zemí přichází z jiných zemí označovaných za rozvojové** (Ghosh 2006: 14-15).

2.3. Remittance, rozvoj a chudoba

Světová banka označuje remittance za významný a stabilní zdroj prostředků pro rozvoj a to na základě dat, která dokazují, že tyto zdroje pomáhají snížit chudobu konkrétních jedinců a rodin (GOSH, 2006, s.63). I další výzkumné zprávy se ve většině případů přiklánějí k výrazně pozitivnímu vlivu remitencí na rozvoj zdrojových zemí a zároveň podporují politiky směřující k otevřenosti národních ekonomik umožňující snadný příchod mezinárodních migrantů a převod remitencí. Například Ellis (2003) uvádí **pět základních způsobů, jak migrace a remittance mohou napomoci snížení zranitelnosti a chudoby obyvatel. Remittance především umožňují:**

1. Investovat do půdy nebo jejího zkvalitnění;

2. nákup zemědělských vstupů v hotovosti (např. nájemná práce, kontrola nemocí) s cílem používat efektivnější kultivační metody a dosáhnout vyšších výnosů;
3. investovat do zemědělských nástrojů a zařízení (např. vodní pumpy, pluh);
4. investovat do vzdělání s vyhlídkou lepší perspektivy pro další generace;
5. investovat do majetku, s cílem generování zisku v místě bydliště, ale mimo zemědělský sektor (např. rikša, drtička, obchod).

Rozsáhlá debata se dlouhodobě vede nad otázkou, zda k rozvoji a snížení chudoby pomáhají nejen remitence investované jedním z pěti výše uvedených způsobů, ale i remitence, které jsou tzv. spotřebovány. Většina odborníků uvádí, že **remitence přirozeně přispívají ke zvýšení prosperity jejich příjemců s určitým rozvojovým dopadem na místní úrovni prostřednictvím klasických multiplikačních efektů, i když jsou určeny „jen na spotřebu“**. Například Skeldon a Hugo (1999: 338) uvádějí na základě studia literatury a analýz dopadů zvýšené spotřeby na sekundární a terciární trhy¹³, které jsou důležité pro vytváření místních pracovních příležitostí, že příjmy remitencí určených na spotřebu by měly být stabilnější, než příjmy remitencí určených na investice.

Analýzy makro-ekonomických dopadů výdajů např. v Řecku, Egyptě, Mexiku a Pákistánu ukázaly, že multiplikační efekty v poměru k HDP mohou činit 1:2 nebo 1:3. Jinými slovy, převod ve výši jednoho milionu amerických dolarů by v takových případech zvýšil HDP o více než dva až tři miliony dolarů (Ghosh 2006).

Rodiny mají obecně tendenci remitence utracet ke krátkodobé spotřebě v době, kdy je jejich tok stabilní a dlouhodobý. A naopak je investovat, pokud se jedná o výjimečné, jednorázové příjmy. Například v Pákistánu jsou prostředky přicházející ze zahraničí považovány za nadstandardní a většinou domácnosti jsou ukládány (především do bank, které je dále investují v rámci ekonomiky), na rozdíl od tuzemských převodů, které jsou používány pro spotřebu (Ghosh 2006).

¹³ Za sekundární a terciární trhy lze považovat další využití (investice, nákupy) finančních prostředků získaných z původního (primárního) prodeje služeb a zboží příjemcům remitencí.

Velký potenciál pro rozvoj mají remitence využité na novou výstavbu infrastruktury, škol, komunitních center, domů atd., čímž umožňují vznik nových podnikatelských subjektů. Ty tak mohou být tím progresivním impulsem, který umožní nastartovat či udržet místní nebo regionální rozvoj. Zkušenosti z Filipín ukazují, že remitence dokonce podporují rozvoj podnikání i u nízko-příjmových domácností, které mají problém získat bankovní úvěr (Ghosh 2006: 66).

Remitence mohou rovněž pomáhat zvyšovat úroveň vzdělání. Například v Mexiku navštěvovaly děti z rodin přijímající remitence o 0,7 až 1,6 roku déle školu oproti dětem bez příbuzných v zahraničí (Ghosh 2006: 52).

Vedle podpory rozvoje mohou remitence přispívat i ke snižování chudoby. Výsledky analytické studie Adamse a Pageho (2005), založené na makroekonomické komparaci dat ze 71 rozvojových zemí, ukázaly, že mezinárodní migrace a remitence významně snižují úroveň chudoby v rozvojových zemích. Podle jejich výpočtů vede desetiprocentní nárůst míry mezinárodních migrantů v populaci zdrojové země v průměru ke snížení míry populace žijící s příjmem menším než jeden dolar na den o 2,1 procenta. Podobně nárůst množství oficiálních remitencí v přepočtu na jednoho obyvatele o deset procent vede v průměru ke snížení míry obyvatel žijících v chudobě o 3,5 procenta (Adams a Page 2005).

Je nutné poznamenat, že výsledky výzkumů mohou být zkresleny množstvím neformálních (neregistrovaných) remitencí, kdy především chudí mezinárodní migranti ze zemí, resp. jejich regionů nacházejících se v blízkosti cílové země, mají tendenci využívat neformální kanály pro zasílání prostředků. Z tohoto důvodu pro úplné a kompletní vyhodnocení dopadu remitencí (oficiálních i neoficiálních) na chudobu v rozvojových regionech je nutné zajistit detailnější a přesnější data, která budou obsahovat právě i dostupné informace o neformálních remitencích (Adams a Page 2005).

Z hlediska rozvojového potenciálu je velmi významná skutečnost, že totiž remitence zůstávají stabilním příjmem zahraniční měny navzdory ekonomickým cyklům. Dokonce dochází i v některých případech k tomu, že do zemí postižených krizí plyne více prostředků než obvykle. To byl případ např. krize mexické měny peso v roce 1994 nebo tzv. Asijské krize v letech 1997-1998 (Ghosh 2006: 72). Zasilatelé remitencí reagují na ekonomické problémy příjemců často vyššími částkami. A platí to ještě výrazněji v případě

solidarity v případech politických a humanitárních katastrof. Například v případě přírodní katastrofy v Karibiku se při jednorocním poklesu HDP zvýšilo množství remitencí o tři procenta. (Ghosh 2006: 63)

A rovněž **zkušenosti z finanční a ekonomická krize na konci první dekády 21. století potvrdily stálost remitenčních toků**. Zatímco přímé zahraniční investice celosvětově poklesly mezi lety 2009 a 2010 o 57 procent, remittance klesly podle odhadů za stejné období pouze o několik procent (Fix, Papademetriou a Batalova 2008: 84). Zatímco v letech 2001 až 2008 proud remitencí do ekonomik rozvojových zemí každým rokem narůstal, ekonomická recese z konce první dekády tohoto století dokázala tento nárůst pouze krátce zbrzdit. V roce 2008 bylo zasláno do rozvojových zemí celkem 325 miliard USD, o rok později to bylo 307 miliard USD. Meziroční pokles remitencí v roce 2009 byl tedy jen 5,5 procenta ve srovnání s rokem 2008¹⁴ (na globální úrovni 6,1 procenta). Nicméně již pro rok 2010 kvalifikované odhady ukazují stejné množství remitencí zasílaných do rozvojových regionů ve srovnání s rokem 2008. Na globální úrovni je očekáváno stále mírné snížení (o tři miliardy dolarů) ve srovnání s rokem 2008. A pro nejbližší léta experti ze Světové banky opět očekávají nárůst remitencí, i když trend růstu už nebude na takové úrovni, jako před obdobím současné globální ekonomické krize.

2.4. Limity a výzvy pro využití remitencí k rozvoji

Prostředky zasílané ze zahraničí mohou výrazně přispět k rozvoji jednotlivců i celých ekonomik, ale **diskutována jsou i omezení a negativní aspekty remitencí**. Remittance mají své limity dané jejich využitím, množstvím, frekvencí jejich přísunu, etc. Významnou roli také hraje výchozí ekonomická situace příjemců a především jejich sociální konsekvence. Zejména sociálně-rodinné aspekty migrace, kdy v rodině chybí jeden či oba rodiče pracující v zahraničí kvůli remitencím, zatímco o potomky se starají prarodiče, jsou často kritizovány.

¹⁴ Do úvahy je však nutné vzít fakt, že Polsko v tomto období bylo překlasifikováno Světovou bankou ze země se středními příjmy na zemi s vysokými příjmy, což znamená úbytek cca 9 miliard USD pro kategorii rozvojové země (Mohapatra et al. 2010).

Jsou také např. zaznamenány negativní dopady remitencí na domácí ekonomiku díky tomu, že klesá zájem o domácí produkty na úkor importu, což může vést ke stagnaci. Jako příklad je uváděna situace především v Albánii, kde příliv zahraniční měny v podobě remitencí podle některých odborníků přispěl k tzv. Holandské nemoci v podobě nestability měny a poklesu produktivity (UNFPA 2009: 46). Např. remittance zasílané do Moldavska měly vedle nesporného pozitivního významu pro tamní obyvatele také podíl na velmi špatných exportních výsledcích této země. Např. Gammeltoft (2002) dále uvádí, že remittance mohou odsunout nutné strukturální reformy a způsobit nebo zvýšit závislost obyvatel a místní ekonomiky na těchto zdrojích financí.

Jak mimo jiných uvádí i Skeldon (2005: 2-3), remittance nemohou být vnímány jako univerzální všelék na zmírnění chudoby. Důvodem je i fakt, že relativně málo lidí migruje přes mezinárodní hranice, a když se už tito lidé rozhodnou odejít do zahraničí, často pocházejí z určitých nečetných oblastí v dané zemi (neodcházejí rovnoměrně z celé země, ale z některých regionů/měst atd. výrazně více). Proto, podle Skeldona, mezinárodní migrace nemůže být rozhodujícím faktorem v procesu snížení chudoby na národní úrovni. **Vzhledem k tomu, že na světě je mnohem více vnitřních migrantů, větší důraz na vztahy mezi migrací a chudobou by měl být věnován právě tomuto fenoménu a vlivu proudění „vnitrostátních remitencí“ pocházejících právě od vnitřních migrantů na venkov.** Například zpráva čínského Ministerstva zemědělství upozorňuje na fakt, že až 40 procent průměrného příjmu zemědělce v této zemi může pocházet právě z těchto finančních prostředků proudících na venkov z měst. Je tedy velmi pravděpodobné, že vnitřní migrace a z ní pocházející „remitence“ budou mít významný podíl na rychlém snižování chudoby v Číně za poslední období (Skeldon 2005: 2-3).

Růst a rozvojový potenciál remitencí může být limitován nedostatky místního trhu, jakým je například špatný nebo neexistující úvěrový trh na venkově, který neumožňuje vypůjčit si peníze na základě ručení remittencemi, případně dát remittance do zástavy. Takový neefektivní trh je potom překážkou pro soustředění úspor z domácností, pocházejících z remitencí, na investice (Katseli, Lucas a Xenogiani 2006: 26-27).

Pro mnoho domácností jsou remittance nejdůležitější zdroj příjmů a mohou tak být silně postiženy, pokud tyto toky náhle poklesnou (Mutume 2005: 12). V

horším případě mohou tyto domácnosti dokonce spadnout pod hranici chudoby. Na druhou stranu Joly (2005: 35) upozorňuje na možnost vzniku syndromu závislosti na zasílaných remitencích a Taylor (1992: 200-201) na základě měření příjmů mexických farmářů v 80. letech a svých následných výpočtů ukazuje nejednoznačnost pozitivního dopadu těchto vnějších zdrojů na zvýšení jejich příjmů.

Dopad remitencí na rozvoj je do velké míry závislý na jejich nepřerušovaném toku a na jednoduchosti jejich převodu. Navzdory široké škále důmyslných způsobů posílání remitencí je zjevné, že mnohé systémy si za převod peněz účtují příliš vysoké ceny a ta část migrantova výdělku, která se dostane příbuzným v zemi původu, je menší, než by mohla být.

Jak je podrobněji popsáno v první části této kapitoly, tato nadměrná výše odvodů vede často k využívání neformálních forem převodů remitencí.

Výzkumy však potvrzují, že pokud jsou migrantům nabídnuty například bankami efektivní formální kanály, využívají je. Příkladem je např. vysoký zájem o systém tzv. „matricula consular“, kdy zastupitelské úřady USA vydávají imigrantům potvrzení, na jehož základě si následně mohou v USA otevřít bankovní účet (není přitom zjišťováno, zda mají v USA legální status), ze kterého odesílají remittance. V Evropě pak jako příklad může sloužit otevírání poboček Philippine National Bank, které umožňují levnější a rychlejší zasílání remitencí občanům Filipín (Ghosh 2006: 42-43).

Stručně řečeno, rozvojový potenciál remitencí lze zvyšovat jak v zemích cílových tím, že se bude usilovat o maximální snížení ztrát z vydělaných peněz (především snížení poplatků za mezinárodní převod, ale také např. omezení ztrát způsobených vysokými odvody z mezd zprostředkovatelům práce), tak v zemích původu tím, že rodinám migrantů budou zpřístupněny služby umožňující peníze získané formou remitencí výhodně investovat či uložit a netratit kvůli nedostupnosti finančních služeb.

Přestože nelze tvrdit, že remittance pouze zvyšují míru blahobytu v zemích původu (část z nich je určena na splácení dluhu vynaloženého na migraci; remittance navíc přinášejí z makroekonomického hlediska zemím původu i jisté nevýhody), jsou nepopíratelně důležitým aspektem rozvoje.

2.5. Remittance v ČR

Společně s vysokým nárůstem počtu cizinců přicházejících do ČR v polovině první dekády tohoto století se zvýšil zájem o zmapování remitencí odcházejících z ČR. Po vstupu ČR do EU a otevírání pracovních trhů západoevropských zemí začaly být detailněji sledovány i zvyšující se prostředky zasílané do ČR občany ze zahraničí.

Remittance začal sledovat především Český statistický úřad, který ve spolupráci s Českou národní bankou začal pracovat i na nové metodice. Přelomový byl rok 2008, kdy na žádost ministerstva financí (MF) tým Světové banky zpracoval „Zprávu o trhu remitencí v ČR na základě obecných zásad Světové banky (SB) pro mezinárodní služby remitencí (CPSS)¹⁵. Byl proveden průzkum trhu remitencí prostřednictvím rozhovorů zejména se zástupci ČSÚ, České národní banky (ČNB), Ministerstva vnitra ČR (MV), MF, IOM, České bankovní asociace (ČBA) a Karlovy univerzity (UK) a určil možná opatření ke snížení nákladů na převod remitencí a obecně k bezpečnějšímu a efektivnějšímu posílání.

Skutečnost, že zjišťování informací o příjmech cizinců a převodech remitencí je náročný úkol, se odrazila i v poměrně výrazných rozdílech ve zjištěných datech mezi ČSÚ a Světovou bankou. Například za rok 2009 ČSÚ odhadoval, že množství finančních prostředků odeslaných z ČR dosáhlo 1,7 miliardy USD, zatímco odhad Světové banky předpokládal částku 3,8 miliardy USD. Podle Světové banky tyto částky řadily ČR mezi prvních dvacet zemí světa, ze kterých migranti odesílají do svých domovských zemí nejvíce finančních prostředků (Tolarová, 2010).

Podle statistik je od roku 2006 více remitencí z ČR odváděno než do ní přichází. Podle zprávy Světové banky v roce 2007 představovaly odesílané remittance z ČR kolem 55 mld. Kč, což se rovná 2,0 - 2,4 procentům HDP. Z toho 37 procent remitencí bylo odesláno na Slovensko, 28 procent na Ukrajinu, 11 procent do Vietnamu a zbývajících 24 procent do Polska, Moldávie, Číny, Mongolska a ostatních zemí. Na druhé straně od roku 2004 do roku 2008 narostl o 60 procent (na 25 mld. Kč) příliv remitencí ze zemí EU (Šolcová,

¹⁵ „World Bank report: Review of the market for remittances in the Czech Republic on the basis of the CPSS“

2010).

Statistiky ukázaly významný vliv finanční krize v roce 2009 na výši odesílaných remitencí, přičemž se dopady lišily podle druhu pobytu cizinců. U cizinců s pobytem do jednoho roku klesla částka z více než 4,5 miliard Kč (cca 237 milionů USD) ve čtvrtém čtvrtletí roku 2008 na 3,5 miliard Kč (cca 186 milionů USD) ve třetím čtvrtletí roku 2009. Na druhou stranu se finanční prostředky odeslané migranty s pobytem delším než jeden rok stále zvyšovaly. ČSÚ odhaduje, že migranti s dlouhodobým pobytem odeslali ve třetím čtvrtletí roku 2009 do svých domovských zemí až 5,7 miliardy Kč (cca 303 milionů USD). (Tolarová, 2010) Statistická data, která by mapovala průměrné doprovodné náklady posílání remitencí, nejsou k dispozici. Odhady hovoří o 6 - 18 procentech (Šolcová, 2010).

Použité zdroje:

ADAMS, R. H. - PAGE, J. (2005): Do international migration and remittances reduce poverty in developing countries? *World Development*, 2005, Vol. 33, no. 10, pp. 1645-1669.

BORJAS, G. J. (1999) *Heaven's Door: Immigration Policy and the American Economy* (Princeton University Press)

CARLING, J. (2005): *Migration Remittances and Development Cooperation*. Oslo: International Peace Research Institute, 2005.

De BRUYN, T.; WETS, J. (2006): *Remittances and Development*, in: Conference Report on Migration and Development, International Organization for Migration (IOM), Regional Liaison and Coordination Office to the European Union, Brussels, Belgium.

DRBOHLAV, D.; LACHMANOVÁ, L. (2008): Irregular Activities of Migrants in the Czech Republic: a Delphi Study about Adaptations in a Globalising Economy. In: Dostál, P. (ed.): *Evolution of Geographical Systems and Risk Processes in the Global Context*. Charles University in Prague, Faculty of Science, Prague.

EL QORCHI, M.; MAIMBO, S. M. - WILSON, J. F. (2003): *Informal Funds*

Transfer Systems: An Analysis of the Informal Hawala System. Washington: The International Monetary Fund and The World Bank, March 24, 2003.

ELLIS, F. (2003): A Livelihoods Approach to Migration and Poverty Reduction. Department for International Development (DFID), November 2003.

FIX, M., PAPADEMETRIOU, D., BATALOVA, J. et. al. 2009. Migration and the Global Recession. Washington, DC: Migration Policy Institute. Commissioned by the BBC World Service.

GAMMELTOFT, P. (2002): Remittances and other financial flows to developing countries. *International Migration*, 2002, Vol. 40, no. 5.

GHOSH, B. (2006): Migrants' remittances and development. Myths, rhetoric and realities. Geneva: International Organization for Migration.

IMF (2005): *World Economic Outlook 2005*. Washington, D.C.: International Monetary Fund, 2005.

IMF (2009): *International transactions in remittances: guide for compilers and users*. Washington: International Monetary Fund.

MOHAPATRA, S.; RATHA, D.; SILWAL, A. (2010): Outlook for Remittance Flows 2011-12. Recovery after the crisis, but risks lie ahead. *Migration and Development Brief 13*, Migration and remittances Unit, World Bank, November 8, 2010.

PURI, S. - RITZEMA, T. (2001): *Migrant Worker Remittances, Micro-finance and the Informal Economy: Prospects and Issues*. Working Paper, 21. Geneva: Social Finance Programme, International Labour Office, 2001.

SKELDON, R. (2005): *The Millennium Development Goals and Migration*. Workshop on Migration and Development: Mainstreaming Migration into Development Policy Agendas, Geneva, 2-3 February 2005.

SKELDON, R.; HUGO, G. (1999): Of exceptionalism and generalities. In: *Internal and International Migration. Chinese Perspectives*. Richmond: Curzon

STOJANOV, R.; NOVOSÁK, J. (2008): Migrace místo pomoci? Remittance a cirkulace mozků jako nástroje rozvoje. *Mezinárodní vztahy*, Vol. 43, No. 1,

STOJANOV, R.; STRIELKOWSKI, W.; DRBOHLAV, D. (2011): Pracovní migrace a remittance – současné trendy v době ekonomické recese. *Geografie*, (forthcoming)

STRIELKOWSKI, W.; GLAZAR, O. (): Remitence a charakteristiky remitentů v zemích Střední a Východní Evropy (SVE): případová studie ukrajinských pracovních migrantů v České Republice a jejich rodin na Ukrajině

ŠOLCOVÁ, P. (2009): Co víme o remitencích posílaných z ČR: Dosavadní a plánové výzkumy - Fakulta regionálního rozvoje a mezinárodních studií, Mendlova univerzita v Brně

TOLAROVÁ, B.; ROZUMEK, M. , VALENTOVÁ, E. (2010) Migrace a ekonomická krize: Důsledky pro politiku v Evropské unii, IOM

UNFPA (2009) International Migration and the Millenium Development Goals: Selected Papers of the UNFPA Expert Group Meeting,

UNPD (2010): *Trends in Total Migrant Stock: The 2010 Revision*. [online]. Population Division of the Department of Economic and Social Affairs of the United Nations Secretariat. New York: United Nations Population Division, 2010. [cit. 2010-06-07]. Dostupné na <http://esa.un.org/migration>

WORLD BANK (2009): *Remittances dataset*. [online] Available from http://blogs.worldbank.org/files/peoplemove/file/RemittancesData_March09-Release.xls World Bank staff estimates based on the International Monetary Fund's Balance of Payments Statistics Yearbook 2008.

Víte již...?

- ✓ *Jaké se objevují příklady definic pojmu remitence?*
- ✓ *Jaký je rozdíl mezi remitencí a zaměstnaneckou kompenzací?*
- ✓ *Jmenujte některé způsoby využívané k převodu remitencí.*
- ✓ *Jaké faktory přispívají k využívání neformálního způsobu remitencí?*
- ✓ *Jak může výše remitencí pozitivním způsobem stimulovat rozvoj v cílové zemi? Uvedte některé konkrétní způsoby.*
- ✓ *Jaké výhody a naopak nevýhody mohou mít remitence jako ekonomický zdroj domácností?*
- ✓ *Lze pozorovat nějaké negativní vedlejší vlivy remitencí na ekonomiku cílových států?*
- ✓ *Které instituce se zabývají sledováním remitencí v ČR? Máte přibližnou představu o výši toků?*

Klíčová slova: remitence, oficiální rozvojová asistence, neformální remitence, sociální remitence